

МИНТАҚАЛАРНИ ХУДУДИЙ ТАҲЛИЛ ЭТИШНИНГ НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ ОШИРИШ ЙЎЛЛАРИ

М. А. Абдурахманов

Наманган Давлат Техника Университети

Аннотация: Мазкур мақолада Ўзбекистонда ҳудудий таҳлилнинг назарий-амалий асослари, минтақавий сиёсатнинг мақсад ва вазифалари, ҳудудларни барқарор ривожлантиришга қаратилган стратегиялар ҳамда амалдаги ислоҳотлар таҳлил қилинган. Шунингдек, ҳудудий ривожланишда кластерлашув, рақамли геомаълумотлар технологиялари, инвестициявий муҳит ва инфратузилма модернизацияси каби йўналишлар бўйича таклиф ва тавсиялар берилади.

Калит сўзлар: Ҳудудий таҳлил, минтақавий ривожланиш, иқтисодий таҳлил, демографик кўрсаткичлар, инфратузилма, инвестициялар, ижтимоий-иқтисодий аҳвол, ресурслар самарадорлиги, ҳудудий стратегия, маълумотлар таҳлили.

Кириш

Минтақаларни ҳудудий ривожланиш миллий иқтисодиётнинг барқарор ўсишида ҳал қилувчи омиллардан биридир. Охириги йилларда Ўзбекистонда ҳар бир ҳудуднинг табиий-иқтисодий реал потенциалини тўғри баҳолаш, ресурслардан самарали фойдаланиш ва ҳудудларaro номутоносибликларни камайтириш мақсадида кенг кўламли ислоҳотлар амалга оширилмоқда. Бу ўз навбатида ҳудудий таҳлилнинг илмий ёндашувларини такомиллаштириш ва замонавий минтақавий сиёсатни шакллантиришни тақозо этмоқда.

Ҳудудий таҳлил — бу муайян ҳудуднинг иқтисодий, ижтимоий, табиий, демографик ва инфратузилмавий имкониятларини комплекс баҳолаш жараёнидир. У қуйидаги йўналишларни ўз ичига олади:

- Иқтисодий потенциал таҳлили: саноат, қишлоқ хўжалиги, туризм, хизматлар сектори ривож.

- Демографик таҳлил: аҳоли сони, меҳнат ресурслари, миграция жараёнлари.
- Табiiй ресурслар таҳлили: хомашё, сув, ер ва энергетик ресурслар.
- Инфратузилма таҳлили: транспорт, логистика, ижтимоий соҳа объектлари.
- Инвестициявий муҳит таҳлили: инвестиция ҷозибадорлиги, бизнес юритиш шароити.

Ҳозирги кунда ҳудудий таҳлилнинг асосий мақсади — ҳудудлар ўртасидаги номутаносибликларни аниқлаш ва уларни бартараф этиш бўйича тақлифлар ишлаб чиқишдир.

Ўзбекистонда минтақавий сиёсат мамлакат ҳудудларининг мувозанатли ривожланишини таъминлашга хизмат қилади. Бу сиёсат қуйидаги устувор йўналишларга эга:

- ҳудудлараро иқтисодий диспропорцияларни камайтириш;
- кам ривожланган ҳудудларни қўллаб-қувватлаш;
- саноат ва қишлоқ хўжалигида хомашёдан тайёр маҳсулот ишлаб чиқаришга ўтиш;
- инфратузилмани модернизация қилиш;
- кластер ва технопарклар фаолиятини кенгайтириш;
- туризм, транспорт ва хизматлар соҳасини диверсификация қилиш;
- янги иш ўринларини яратиш орқали аҳоли турмуш даражасини ошириш.

Минтақавий сиёсат олиб боришда ҳозирда "Ўзбекистон – 2030" стратегияси ҳам муҳим устувор йўналиш сифатида белгиланган. Шунга асосан минтақаларни ҳудудий таҳлил ва сиёсатни амалга оширишнинг амалий йўналишларини ривожлантиришда ГИС технологиялари қуйидаги имкониятларни беради:

- ҳудуднинг иқтисодий харитасини тузиш;
- туризм, саноат ва қишлоқ хўжалиги салоҳиятини визуал баҳолаш;
- ер ва сув ресурсларидан фойдаланиш мониторингини юритиш;
- экологик муаммоларни аниқ карталаштириш.

Индустриал ва аграр кластерларни жорий этиш Ўзбекистонда кластер тизими ҳудудий ривожланишни тезлаштирувчи асосий механизмлардан

биридир. Уни амалга оширишда қуйидагилар ривожлантириш имкониятини беради:

- тўқимачилик, чарм-пойабзал, мева-сабзавот, ипакчилик, металлургия ва курилиш кластерларини ташкил этиш;
- ҳудудларда қўшилган қиймат занжирини ташкил этиш
- янгича ишлаб чиқариш ва экспорт имкониятларини очиш.

Хусусий сектор ва хорижий инвестицияларни жалб қилиш ҳудудларда иқтисодий еркин зоналар, технопарклар ва индустриал зоналар ташкил этилиши инвестициявий муҳитни сезиларли даражада яхшилаш имкорири беради. Бу орқали:

- янги ишлаб чиқариш қувватлари ташкил қилинади;
- экспортбоп маҳсулотлар ишлаб чиқариш кенгайади;
- ҳудудларда бандлик ошади.

Минтақаларда инфратузилма ва транспорт логистикасини модернизация қилиш ҳудудий ривожланишни тезлаштирувчи омиллар:

- автомобил ва темир йўл йўлакларини яхшилаш;
- логистика марказларини яратиш;
- рақамли инфратузилмани кенгайтириш натижасида ҳудудлар ўртасидаги иқтисодий алоқалар кучаяди.

Мамлакатда ижтимоий инфратузилмани ривожлантиришда соғлиқни сақлаш, таълим, ободонлаштириш ва уй-жой сиёсатининг ривожланиши ҳудудлардаги яшаш даражасини оширади. Бу эса меҳнат ресурсларидан самарали фойдаланишга ҳам хизмат қилади.

Юқоридаги фойдаланган ҳолда қуйидаги муаммоларни ечиш имкони беради:

- иқтисодий диспропорциялар (Тошкент шаҳри ва бошқа ҳудудлар ўртасида);
- саноатнинг нотенг жойлашиши;
- кам ривожланган инфратузилма;
- табиий ресурсларни самарасиз бошқаришни;

- мутахассис кадрлар етишмаслигини;
- экологик муаммолар (Аралбўйи, марказий водий ҳудудлари).

Минтақавий сиёсатни такомиллаштириш бўйича қуйидаги таклифларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ:

- ҳудудий ривожланиш индексини жорий этиш (ХУДРИ — ҳудудлар иқтисодий, ижтимоий ва экологик кўрсаткичларига асосланади);
- ресурсларни барқарор бошқариш стратегиясини кучайтириш;
- аҳоли бандлигини ошириш учун ҳудудларга мос иқтисодий моделларни ишлаб чиқиш;
- туризм географияси асосида янги туристик минтақаларни шакллантириш
- ҳудудларга ихтисослашган иқтисодий йўналишларни белгилаш (масалан, Фарғона — тўқимачилик, Бухоро — туризм, Навоий — кон саноати, Қорақалпоғистон — экологик инновациялар)
- рақамли иқтисодиёт воситалари орқали бошқарув самарадорлигини ошириш.

Ўзбекистонда ҳудудий таҳлил ва минтақавий сиёсатни амалга ошириш иқтисодий ўсишнинг асосий драйверларидан бирига айланмоқда. Замонавий технологиялардан фойдаланиш, кластерлар ташкил этиш, инфратузилмани модернизация қилиш ва кам ривожланган ҳудудларни қўллаб-қувватлаш сиёсатининг изчил давом эттирилиши мамлакатнинг барқарор ва инклюзив ривожланишини таъминлайди.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ахмедов, Ш. “Минтақавий ривожланиш ва ҳудудий иқтисодиёт”. — Тошкент, 2019.
2. Қодиров, Б. “Иқтисодий таҳлил усуллари ва ҳудудий стратегиялар”. — Тошкент, 2020.
3. Каримов, Д. “Минтақавий ривожланишни баҳолашда географик маълумот тизимлари (GIS)”. — Тошкент, 2021.

4. World Bank. “Regional Economic Development: Concepts and Approaches”. – Washington, 2018.
5. Storper, M. “The Regional World: Territorial Development in a Global Economy”. – New York, 2019.
6. Asheim, B., Coenen, L. “Knowledge Bases and Regional Innovation Systems: Comparing Nordic Clusters”. – Research Policy, 2020.
7. Hududiy rivojlanish markazi. “O‘zbekistonning hududiy rivojlanish indikatorlari”. – Tashkent, 2022.
8. Poter, M. “Competitive Advantage of Nations”. – London, 2019.
9. Saxena, A. “Regional Planning and Development: Methods and Tools”. – Springer, 2020.
10. O‘zbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qo‘mitasi. “Iqtisodiy va ijtimoiy ko‘rsatkichlar”. – Tashkent, 2023.